

Luke Stobart:

Katalonien: det förflutna och framtiden

[Ur Jacobin magazine, 10 oktober 2017. Även publicerad i International Viewpoint, 3 november 2017. Artikeln ger en bakgrund till självständighetsrörelsens historia och folkomröstningen 1 oktober. Skrevs innan den dramatiska utvecklingen inleddes efter att det katalanska självstyret utropade självständighet. Luke Stobart bor i Barcelona och London, är aktivist inom den katalanska rörelsen, och har redigerat boken Resistencias a la Guerra Global. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Kampen om självständighetsomröstningen den 1 oktober – som hade utlysts av det katalanska parlamentet men förbjöds av Spaniens högsta domstol – har blivit en av de mest dramatiska utvecklingarna i Europa på flera år.

Som ett resultat av angreppen på vallokaler som hade ockuperats av medborgare för att garantera att omröstningen skulle kunna hållas, skadades omkring 900 personer av polisen – inklusive många äldre och en man som troligen kommer att förlora ett öga efter att ha blivit beskjuten med förbjudna gummikulor. I Katalonien ledde våldet 2 dagar senare till massdeltagande i en generalstrejk som lyckades stoppa de flesta offentliga transporter, jordbruk, hamnar, mindre affärer och den offentliga sektorn – om än i det sistnämnda fallet med hjälp av att den katalanska regeringen kompenenserade löneförluster. Det var en politisk strejk av en sort som inte har upplevts sedan kampen mot general Francisco Francos diktatur.

Samma kväll uppenbarade sig Spaniens kung, Felipe VI, på TV-skärmar över hela landet, och sa varken ett ord om offren eller uppvisade några känslor av sorg för den katalanska sidan. Istället fördömde den nya monarken, som sedan faderns abdikation 2014 har försökt odla en framtoning av öppenhet för dialog, den katalanska regeringen (Generalitatet) för att ställa sig ”utanför lagen”. Han lovade att tillämpa rättspraxis och att Katalonien skulle bli kvar i Spanien. Den katalanska regeringen förväntas inom några dagar göra en Unilateral självständighetsförklaring (DUI), och det är sannolikt att talet var ämnat att förbereda en ny offensiv och upptrappning.

Upptrappningen inför sammandrabbningarna den 1 oktober var också chockerande. Polisen arresterade regeringstjänstemän och höll kvar dem över natten, beslagtogs valsedlar och material till folkomröstningen, gjorde razzior på tryckerier och tidningar, tog över kommunikationscentraler och webbsidor (som öppnades igen av hackare över hela Spanien) och ”övervakade” beslagtagna valurnor. Den spanska högsta domstolen kom till och med överens om att ställa ledare för självständighetsrörelsen – och den katalanska polischefen – inför rätta för ”uppvigling”, hotade att arrestera över 700 av Kataloniens borgmästare och gav medlemmarna i den folkomröstningsnämnd som Generalitatet hade utsett höga böter för att tvinga den att upplösa sig.

En radikaliserande rörelse

Men den allvarligaste utvecklingen har varit den delvisa kuppen mot det katalanska självstyret.

Madrid har ”på obestämd tid” dragit tillbaka de medel som skickas till den katalanska regeringen för tjänster som den sköter, inklusive sjukvård och utbildning, och försökte med hjälp av en paramilitär befälhavare från Civilgardet ta befäl över den katalanska polisstyrkan ”Mossos”, som hade gjort motstånd – och gjort det svårare att slå ner den civila olydnaden under folkomröstningen.

Spanien är en relativt decentraliserad stat, och trots den starka hängivenheten för ”autonomi” bland allmänheten i Katalonien kan detta nu vara skrotat inom regionen. Partiet Ciudadanos kräver åtgärder för att ta över polisen och avveckla de katalanska institutionerna, och det övervägs också som en lösning av center-vänster-partiet PSOE (Socialistpartiet) – det näst största partiet i Spanien.

Många personer, inklusive en hel del som inte är intresserade av självständighet, anser att kuppen och angreppen är oacceptabla. Under strejken mot polisförtrycket den 3 oktober bar ett avsevärt antal personer spanska flaggor – för att visa sitt motstånd mot självständighet – täckta med budskap av avsky mot det odemokratiska förtrycket. Strejkvakter och aktioner för att ockupera och försvara vallokaler – under ledning av basmedlemmar i Folkomröstningens försvarskommittéer – har förenat moderata katalanska nationalister med radikaler, inklusive många anarkister som har haft en benägenhet att betrakta alla ”nationalismer” som reaktionära.

De som är mer kunniga i att organisera gräsrotter mot statligt förtryck, såsom medlemmar av det antikapitalistiska och självständighetsförespråkande partiet Candidatura d’Unitat Popular (CUP), bestämmer alltmer dagordningen för protesterna och vinner respekt från andra. De protester som BBC beskrev som en ”polisfientlig strejk” utlystes ursprungligen av stridbara fackföreningar (inklusive hamnarbetarnas fackförening, det prokatalanska IAC, och det anarkosyndikalistiska CGT) med uträkningen att stödet bland medlemmarna i de större fackföreningarna som kunde känna av förtrycket och reagera mot det, var alltför utbrett för att de inte skulle stöda strejken. Denna uträkning var korrekt, även om den fackliga och den moderata nationella rörelsens ledare försökte (och misslyckades) förvandla protesten till symboliska mindre ”arbetsnedläggelser”.

De upptrappade händelserna väcker dramatiska historiska minnen. På 1970-talet genomfördes stora ockupationer och demonstrationer för att återerövra Kataloniens självstyre. Den katalanska regeringen hade störtats med våld förr: av Franco 1930 men också när den utropade sig som självständig stat 1934, och mycket tidigare efter en blodig militär belägring av Barcelona (som tog slut 1714). Enligt många förmenande har Madrid under de senaste veckorna tillämpat ett undantagstillstånd som också för tankarna till den auktoritära historien, trots att landet nu antas vara en etablerad ”demokrati” (liksom en av världens största ekonomier).

Lika talande som förtrycket, har även massrörelsen som gjort motstånd mot det varit. På dagen för folkomröstningen slog rörelsen – på en del ställen med hjälp av brandmän – tillbaka tungt utrustad kravallpolis med hjälp av fredlig men bestämd civil olydnad. Sedan de första arresteringarna genomfördes den 20 september har universitets- och gymnasieelever i tredje ring befunnit sig i ”permanent” strejk, och gemensamma protester där man slår på kastruller äger rum i bostadsområden varje kväll.

Som marxisten Josep Maria Antentas i Barcelona, och på andra sidan av det politiska spektrumet *La Vanguardias* kommentator Enric Juliana, har konstaterat, förändras revolten i Katalonien snabbt.

Den nationella ”suveränitetsrörelsen” har hållit demonstrationer för självständighet med omkring en miljon deltagare varje september (på Kataloniens nationaldag, *la Diada*). Det var fredliga, disciplinerade, visuellt mäktiga och imponerande genomförda tilldragelser – till exempel med demonstranter som bildade en mänsklig kedja som sträckte sig över det officiella katalanska territoriets 400 km. Men protesterna var också iscensatta, mediafokuserade och nationalistiska aktioner som inte utgjorde något stort hot mot status quo.

Huvudorganisationen – den Katalanska nationalförsamlingen (ANC) som bildades i mars 2012 – antog en pluralistisk taktik som nästan helt begränsades till att få bli en självständig stat. Den innehöll inte någon meningsfull kampanj för att försöka inleda en konstituerande process inom självständighetsprocessen (för att få till stånd ”en republik för de 99%” med hjälp av en process av massdeltagande som drar in sociala rörelser som den imponerande bostadskampanjen PAH). Oavsett hur imponerande protesterna för självständighet var, så mobiliserade rörelsen inte särskilt stora delar av samhällets fattiga skikt (till skillnad från Podemos och de nya kommunala koalitioner).

Men när förtrycket ökade under upptakten till folkomröstningen – speciellt efter arresteringarna den 20 september – blev rörelsen mindre tyglad och mer dynamisk. Den dagen utbröt ett spontant uppror som innefattade civil olydnad i Barcelona och omgivande industristäder som hindrade polisen från att göra razzior mot byggnader (bland dem CUP:s högkvarter). På kvällen antog protesterna en anstrykning som senast sågs under *indignados*’ torgockupationer 2011, och de massiva antikrigsdemonstrationerna ett årtionde tidigare. Protesterna utvecklas helt klart nerifrån och upp och med allt större inblandning från arbetarklassen – mest tydligt under tisdagens strejk.

Juliana – som är mot självständighet – sa efter protesterna den 20 september att den nya ”vågen av ilska [*indignación*] ... går utöver självständighetspolitikens sociala begränsningar” och ”suddar ut en del känslomässiga gränser mellan de som är för självständighet och de som inte är det”, och hävdar att denna tendens skulle komma att fördjupas om angreppet fortsätter.

Detta verkar bekräftas av strejkerna på arbetsplatser, breda mobiliseringar under ledning av Folkomröstningens försvarskommittéer i söndags, där många som inte är för självständighet deltog, och trummandet på grytor i bostadsområden som brukar rösta på prospanska partier. Men svängningen ska inte överdrivas. I Carmel, ett fattigt bostadsområde i Barcelona med främst icke spanska och spanska invandrarfamiljer var valdeltagandet den 1 oktober bara 10%. Det finns fortfarande många arbetare – i synnerhet i delar av Barcelonas tidigare industriella ”röda bälte” – som anser att katalansk självständighet bara kommer att stärka den lokala borgarklassen, eller i bästa fall inte göra särskilt mycket för att förbättra deras liv. Men radikala aktivister har rätt när de beskriver hur förtrycket har lett till att kampen alltmer förändras till att gälla demokrati mot ett auktoritärt styre snarare än kring det mer kontroversiella nationella avskiljandet.

Det syns fler tecken på rörelsens omvandling utanför Katalonien. Baskien är en annan historisk nation i den spanska staten där rörelser, partier och media som var för självständighet kriminaliserades och förtrycktes på 2000-talet (genom att förknippas med det baskiskt separatistiska ETA:s väpnade kamp). I regionen har många tiotusentals vid två tillfällen protesterat i solidaritet med katalanernas rätt att bestämma. Det spekuleras om det styrande högerinriktade Baskiska

nationalistpartiet kan fortsätta att stöda Rajoys minoritetsregering parlamentariskt, vilket till och med skulle kunna förhindra den sistnämnda från att härska.

Medborgarna i en stor del av övriga Spanien har varit böjda att vara negativt inställda till Kataloniens nationella krav. Som vi kunde se under de nationalistiska protesterna nu i helgen (där många deltagare hade bussats in från utanför Katalonien) har en del konservativa väljare mobiliserats bakom Rajoys ”försvar av Spanien”. Men om regeringen i Madrid antog att den bara skulle bli mer populär efter sitt angrepp, så kan den ha missbedömt stämningarna i landet. Olika rapporter tyder på att bilderna på poliser som beslagtar valedlar och valurnor framför lokala demonstranter togs emot negativt hos många spanjorer. Dessutom gjorde statsapparaten ett av många självmål när den förbjöd möten utanför Katalonien till stöd för katalanskt självbestämmande: det förmedlade budskapet att censuren och förbuden som fanns under Franco var på väg tillbaka ... och inte bara till ”Cataluña”.

Sedan 20 september har dussintals protester till stöd för katalanskt självbestämmande hållits i spanska städer och samhällen. Den 1 oktober var Madrids symboliska Puerta de Sol fullt av folk som protesterade mot polisvåldet i Barcelona. Under dessa protester finns det – även i Katalonien – en anmärkningsvärt stor närvaro av den generation som kämpade mot diktaturen. Det var rörande att se demonstranter under en protest i Madrid sjunga 1970-talssången ”L’Estaca” – en sång på katalanska om hur enhet kan störta en diktator. Förra lördagen hölls stora demonstrationer i Madrid och Barcelona där folk bar vitt och höll vita fanor och uppmanade till dialog mellan de två sidorna. Även om protesten felaktigt behandlade den katalanska självständighetsrörelsen som lika ansvarig för den växande konflikten, så utgjorde den ändå en sorts protest mot statens våld i Katalonien. Ingen av dessa protester innebär att de flesta spanjorer är sympatiskt inställda till en katalansk självständighet. Men motståndet mot förtrycket har ökat över hela Spanien.

Medan detta har ägt rum har parlamentsledamöter från Podemos – det vänsterpopulistiska partiet som delvis uppstod ur *indignados*-ockupationerna 2011 – varit aktiva och ofta effektiva i att fördöma Rajoys auktoritära sätt (även om de har varit mindre kritiska mot det spanska rättssystemet och har vägrat erkänna folkomröstningens bindande karaktär).

Efter 20 september försökte Juliana varna etablissemanget i Madrid att Katalonien kanske höll på att inleda sitt ”avskiljande från Spanien” och att en ”kris för staten” hade inletts. Men det är inte bara självständighetsrörelsen som har gått framåt.

Genom att så många kravallpoliser fördes in från hela Spanien återstod det inte så många i en del regioner. En grupp valda representanter från Podemos och närstående organisationer som möttes i Zaragoza (för att resultatlöst och något teatraliskt försöka få till stånd en ny politisk dialog som svar på den ökande krisen) omringades av hundratals fascister. När gruppen begärde ökat polisskydd fick de höra att den lokala polisen inte fanns tillgänglig eftersom den hade skickats till Katalonien. (Mer positivt är att det låga antalet poliser i Madrid underlättade för en grupp migranter att fly från ett interneringsläger).

I städer i södra Spanien hurrade nationalisterna på den spanska kravallpolisen när den reste till Katalonien, och ropade ”På dom!”, som om polisen var en invasionsarmé. Tusentals poliser inhystes

sedan i kryssningsfartyg som regeringen hade hyrt och som lade till vid kaj i Barcelona och Tarragona. Ett av dessa var för övrigt täckt av en jättelik teckning av fågeln Pip omgiven av ilska antagonisterna från Warner Brothers. Det drog till sig så mycket uppmärksamhet att Pip täcktes med en jättelik presenning – som av en kommentator beskrevs som ”en burka”. En före detta parlamentsledamot från CUP sa spydigt att spektaklet illustrerade bristerna när staten är beroende av entreprenörer. Hamnarbetarna, som nyligen har genomfört en framgångsrik strejk mot omstruktureringar, vägrade hjälpa till med fartygen.

Det hårda våld som användes för att hindra folkomröstningen innebär, att även om antalet avgivna röster bara uppgick till 42% – en procentsiffra som borde ökas något för att räkna med de sannolikt 294.000 ifyllda valsedlar som polisen beslagtogs, så tas det 90%-iga stödet för självständighet i omröstningen som mandat för att fortsätta att gå vidare mot att få bli en självständig stat. Center-vänsterkoalitionen Junts pel Sí (Tillsammans för Ja) och det antikapitalistiska CUP pressar på för att en unilateral självständighetsförklaring ska utfärdas redan idag. Uppenbarligen pressar statens angrepp rörelsen för katalansk demokrati framåt, inte bakåt.

Är den katalanska nationalismen också ett problem?

Det finns många inom vänstern i Spanien (och i mycket mindre grad även Katalonien) som är starkt mot statens auktoritära metoder men anser att den katalanska nationalismen också har en skuld till krisen. Olika perspektiv får dem att anta denna inställning, men det är tydligt att många gör det för att de accepterar nidsbilderna av den katalanska rörelsen som borgerligt dominerad och främst intresserad av att hindra att dess relativt höga skatteintäkter delas med andra regioner i Spanien, inklusive regionerna i den fattigare södern.

Det finns många orsaker till varför vi bör avvisa denna uppfattning. För det första är stödet för en självständig katalansk stat huvudsakligen vänster, vilket är hur 72% av de som stödde en katalansk republik före sommaren identifierade sig själva (jämfört med siffran 40% för de katalaner som skulle rösta ”nej”). Opinionsundersökningar tyder också på att över hälften av de som stöder självständighet huvudsakligen gör det på grund av en önskan om att göra politiska förändringar, få större lokal makt, eller för att de känner sig ”missförstådda” – skäl som inte kan anses vara reaktionära. Det bör påpekas, att i Spanien är minoritetsspråk och -identiteter nästan frånvarande i media och behandlas ibland som misstänkta. För några år sedan genomdrev Konstitutionsdomstolen och den konservativa regeringen på Balearerna (en region där det talas en katalansk dialekt) en avveckling av användningen av katalanska eller besläktade dialekter inom skolsystemet. Det finns föga tolerans mot det katalanska språket och identiteten i det enspråkiga Spanien.

En minoritet – mindre än en tredjedel – av de som vill ha självständighet lutar åt att göra det för att förbättra Generalitatets finanser. Denna åsikt anses felaktigt dominera ”*catalanisme*”, eftersom den försvaras av rörelsens höger som fortfarande är dess offentliga ansikte. Precis som det liberalt högnationalistiska PdeCat – tidigare Convergència – som innehar det katalanska presidentskapet, har denna flygel dragit in det prokatalanska center-vänsterpartiet ERC (Kataloniens republikanska vänster), aktivister från rörelsen och enskilda i Junts pel Sí, en valallians som vann de katalanska valen 2015.

Men den katalanska högern är i själva verket avsevärt mycket mindre ledande inom den prokatalanska politiken än vad det verkar. Innan den första jättelika protesten för självständighet i september 2012 var Convergèncias mål begränsat: att få större ekonomisk makt inom de existerande regionala ramarna, och partiet hade sedan länge varit i koalition med ett regionalistiskt parti – Unió – som senare bröt sig ut i opposition mot självständighet. Det krävdes att en miljon människor demonstrerade för en fullständigt självständig katalansk stat för att Convergència skulle ansluta sig till ett sådant mål.

”Upproret på torgen” 2011 kan ha underlättat denna omvändelse. Efter detta, där *indignados* omringade det katalanska parlamentet och tvingade den åtstramningspositive presidenten Mas att flyga till arbetet i helikopter, var Convergència och andra etablerade partier oerhört ifrågasatta. Det gjorde det svårt för Mas att vända ryggen åt kravet på självständighet när det uppstod.

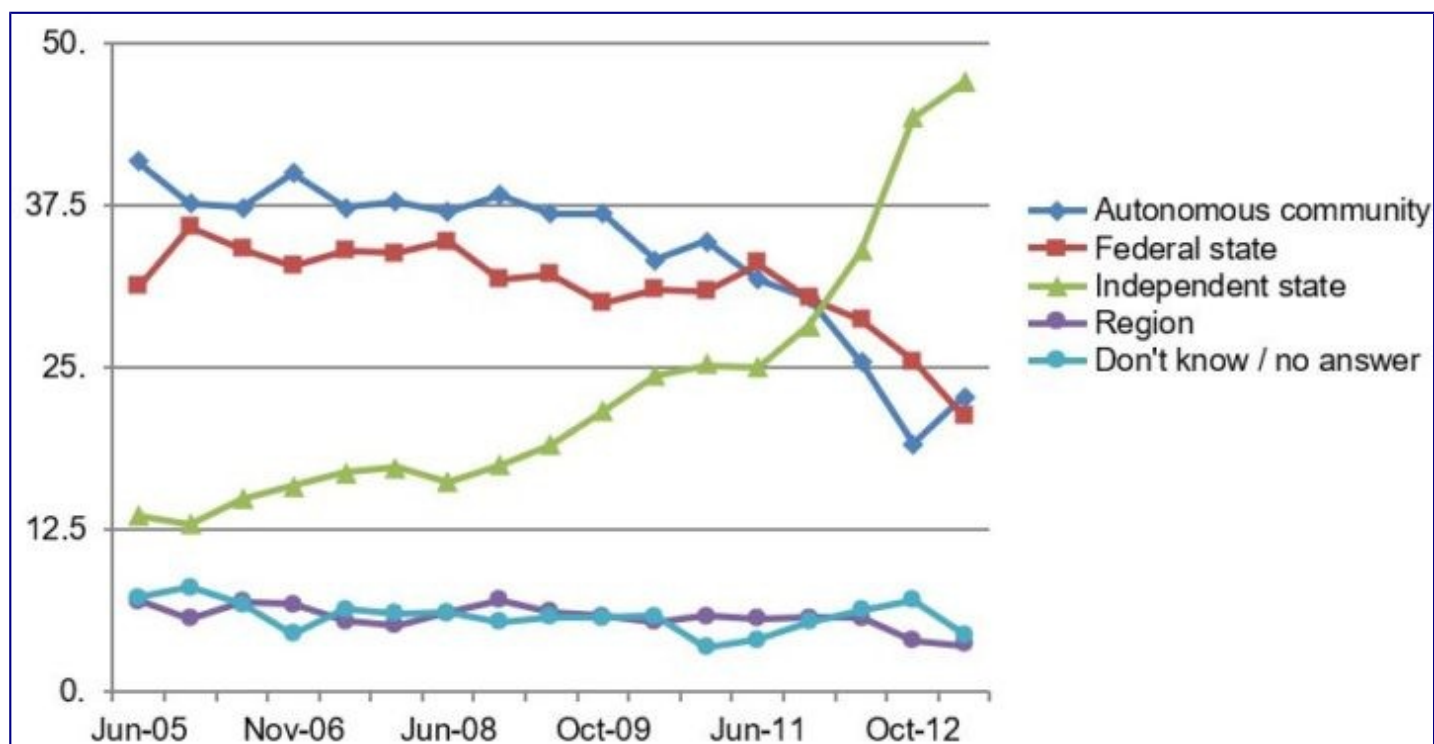
Ett annat tecken på självständighetsoffensivens huvudsakligen progressiva natur är, att sedan ”processen” inleddes på hösten 2012 har vänstern gått framåt i valen. Center-vänsterpartiet ERC har blivit det mest populära prokatalanska partiet, och det mest inspirerande är att CUP – en radikal plattform som har byggts upp under år av lokal aktivism – erövrade tio regionala platser 2015. Detta genombrott gjorde CUP till en maktfaktor bakom att alliansen Junts del Sí kunde bilda en minoritetsregering. Ett massmöte för CUP:s medlemmar i december 2015 delades mitt itu i frågan om att stöda åtstramningsförespråkaren Mas som president. Det gjorde att Mas ersattes av Charles Puigdemont som president, en händelse som fick *Financial Times*’ spanska redaktör att klaga på att en liten grupp antikapitalister avgjorde en nations framtid.

CUP:s nya förhandlingsmakt (och stridbara anda) gjorde också att det kunde pressa Junts del Sí att uppfylla sitt åtagande att organisera folkomröstningen den 1 oktober och tvinga koalitionen att anta lagstiftning som förbjuder vräkningar, garanterar en basinkomst och förbjuder interneringsläger. Oavsett vilka begränsningar en prokatalansk politik har, är det omöjligt att bara se processen som en högervändning. När den spanska högern skyller på ”systemfientliga” CUP-aktivister för att folkomröstningen ägde rum, så har de inte helt fel.

Den katalanska frågan sedan 2000-talet

Den omedelbara orsaken till Kataloniens ”självständighetsprocess” är att försöken att behandla regionen som en nation inom den spanska staten – och ge den decentraliserad makt jämförbar med den som Baskien åtnjöt – stoppades på 2000-talet. En reform av Kataloniens Självstyresstadga som den nya socialistledda trepartiregeringen lanserade 2003 godkändes i en folkomröstning 2006, ändrades av den dåvarande också ”socialistiska” centralregeringen, inskränktes ännu mer av kongressen och stympades sedan 2010 kraftigt av Spaniens Konstitutionsdomstol.

Det skedde efter en utdragen kampanj mot stadgan av högerpartiet Partido Popular (PP). Speciellt irriterande för många katalaner var att man strök hänvisningen till Katalonien som en ”nation”. En huvudparoll under protesterna mot utslaget var ”vi är en nation”. Efter denna utveckling blev självständighet (i motsats till en federal stat eller en självstyrande region) mer populär.

Katalanernas relativa förkärlek för olika regionala modeller (%)

(Källa: Mätningar av Centre d'Estudis d'Opinió (Katalanska regeringens opinionscentrum; Germà Bel, *Anatomia d'un Desengany*, 2013, s 59).

En mer lokalt rotad rörelse utvecklades 2009, när aktivister i kuststaden Arenys de Mar höll en symbolisk folkomröstning som förklarade kommunen självständig från den spanska staten. Liknande omröstningar spred sig under de följande åren över hela Katalonien och hjälpte till att skapa gräsrotsnätverk av kommuner och aktivister som senare skulle bygga upp den större rörelsen.

Jämsides med denna utveckling arbetade prokatalanska ekonomiska liberaler fram och publicerade ”ekonomiska argument för självständighet”, enligt vilka alla katalaner skulle bli 8% rikare under en självständig stat. Logiken sammanfattades i den grova och nu misskrediterade parollen ”Spanien rånar oss”, som i själva verket försvarades av president Mas och hjälpte till att få en del bland de många som drabbades ekonomiskt av Spaniens lågkonjunktur att bli för självständighet.

Det fanns förstås tillräckligt med exempel på ekonomisk diskriminering mot Katalonien för att påståendet om att bli rånad verkade rimligt. Regionen har fått lägre investeringar – till exempel inom transportinfrastrukturen – än andra ekonomiskt liknande regioner, och när ett energibolag som kontrollerades av den katalanska sparbanken La Caixa försökte ta över stora spanska energiföretag, hävdade PP och spanska arbetsgivare att det skulle leda till ”överdriven” ekonomisk koncentration i Barcelona.

Medan agitationen för självständighet utvecklades i Katalonien gick det i motsatt riktning i Spanien. När krisen med statsskulden förvärrades kom allt fler krav från politiska och mediakretsar att åter *centralisera* beslutsfattandet – förment för att minska utgifterna för en dubbel administration. PP:s generalsekreterare María de Dolores Cospedal föregick med gott exempel. Som president i Castille-La Mancha minskade hon antalet parlamentsledamöter i regionens parlament från 49 till 33, ett inte

så finkänsligt försök att visa hur överflödigt den regionala regeringen var.

När den katalanska "självständighetsprocessen" inleddes tystnade kraven på minskat eller upphört regionalt självstyre. Men opinionsundersökningar efter det visar att dessa tankar är förhärskande bland en betydande del av spanjorerna och de tillämpas nu i stor stil.

På liknande sätt har en del kommentatorer förklarat krisen i Katalonien genom att hänvisa till de begränsade reformerna av den spanska staten och högerpolitiken under övergången från fascismen. När PP-regeringen använde konstitutionen som tillhygge mot folkomröstningen, så är det ett resultat av en överenskommelse som dominerades av Francos regim. Polismaktens och arméns grundläggande strukturer är knappt förändrade, vilket åtminstone delvis förklarar det synbara kamratskapet mellan den yttersta högern och polisen under denna konflikt (inklusive ett foto på en polisofficer som gör en fascisthälsning och den Nationella polisen som tweetar sitt stöd till en högerdemonstration mot självständighet).

PP:s föregångare bildades trots allt av Francos brutala inrikesminister Manuel Fraga. Partiets despotiska politik visade sig i dess "munkavlelag" från 2015, som tillät böter på flera hundratusen euro mot de som höll otillåtna protester eller delade foton på polisbrutalitet på sociala media.

Men att se statens nuvarande aktioner som *enbart* en icke reformerad fascism har sina begränsningar.

För det första är förtryck av fredliga nationella befrielseörelser inte förbehållet före detta fascistiska diktaturer (som den "demokratiska" brittiska statens massaker på Blodiga söndagen vittnar om). Dessutom begränsas inte stödet till förbudet mot den katalanska folkomröstningen till konservativa och centrala statliga institutioner. Det stöds istället av *alla* ledande spanska media och de största oppositionspartierna utom Podemos.

Det socialdemokratiska PSOE har i bästa fall varit splittrat om frågan. Den "moderniserande" ledaren Pedro Sánchez har varit relativt tyst sedan förtrycket och motreaktionen började. Men partiledningen är positiv till att arrestera de katalanska ministrarna, och deras mäktiga högerflygel är för att tillämpa konstitutionens paragraf 155 som skulle göra slut på Kataloniens självstyre.

Det spanska etablissemangets auktoritära svar kan också ses som en fortsättning av den jämförbara praktiken på 2000-talet mot den baskiska nationella rörelsen. Då förbjöds partier som var för självständighet, deras ledare fängslades och baskiskspråkiga tidningar stängdes. Det fanns nästan total enighet inom den spanska politiska klassen för detta och begränsat motstånd på gatorna. Men dagens sammanhang är ett helt annat. De nuvarande kraftåtgärderna äger rum under en period av samhällsekonomisk nedgång för många katalaner och spanjorer och efter stora politiska vänstersvingar (vilket visade sig i kommunalvalen 2014 där kommunala vänsterplattformar tog över fyra av Spaniens fem största städer).

Detta är ett mycket mindre gynnsamt scenario för att ett allvarligt statligt förtryck ska äga rum, även om det finns en del verkligt folkligt stöd för förtrycket. Kanske viktigare är att den rörelse som är utsatt idag inte – till skillnad från den baskiska vänstern – anses var knuten till några beväpnade organisationer. Men det är mycket möjligt att det verklighetsfrånvända spanska etablissemanget var för självsäkert när det inledde de nuvarande striderna, och därmed gjorde allvarliga misstag och

uppmuntrade ett kraftfullt svar.

Samtidigt bör vi fråga oss om regimen enighet till förmån för förtryck också har rötter som inte är specifikt iberiska. Förvisso tycker inga kapitalistiska stater om att se sin makt försvagas. Sådana förluster skadar oundvikligen statens relativa globala konkurrenskraft. Att förlora Katalonien skulle utgöra ett särskilt svårt slag eftersom det står för nästan en femtedel av Spaniens BNP och är ännu viktigare på områden som turism, kultur och sport. Dessutom skulle Kataloniens avskiljande kunna uppmuntra andra nationella minoriteter att lämna – i synnerhet det ekonomiskt viktiga Baskien. Om vi till detta lägger känslan av psykologisk förlust som eliten (och en viktig del utanför eliten) upplever när deras ”tänkta gemenskap” stympas (speciellt om de ser det som en nationell enhet), så är kanske Madrids svar förutsägbart.

En tillbakablick

Hängivenheten mot en nation är inte mindre bland många katalanska nationalisterna, som har en benägenhet att behandla Katalonien som en tusenårig nation. De gränser som mer radikala *catalanistes* drar upp innefattar området kring Perpignan (Frankrike), Balearerna och Valenciaområdet, liksom det som officiellt är känt som Katalonien. Dessa uppfattningar grundar sig på en lång, men inte obruten, historia.

Kungadömet Katalonien var en av de första feodala staterna, med en konstitution som kom före Magna Carta. Det utvecklade också ett av de första parlamenten, som förband monarken att härska efter överenskommelse med de besuttna klasserna. I slutet av Medeltiden härskade ett katalanskt stormaktsvälde över större delen av västra Medelhavet, innan Kastilien – Spaniens viktigaste maktcentrum – uppstod som en världsmakt.

“Catalunya” handlade med ull och slavar utomlands, och dess territorium sträckte sig så långt som till Sardinien, Neapel och Aten. Furstendömet Katalonien ingick 1137 förbund med Aragonien, men behöll självstyrande institutioner och utvecklade sin ekonomi ytterligare genom handel med varor över hela den iberiska halvön. Historikern Pierre Vilar hävdar att utvecklingen från och med 1200-talet av ett gemensamt marknadssystem, en kulturell gemenskap och ett språk innebar att Katalonien blev en tidig nationalstat.

Men den efterföljande perioden blev tumultartad: sociala konflikter mellan trälar och godsägare, borgare och kungar; sammanbrott för befolkningen och jordbruket på grund av pest; ett alltmer uttänjt stormaktsvälde; tronföljdskrig; antijudiska pogromer; och inbördeskrig. Kung Joan II överlevde det sistnämnda genom att säkerställa stöd från Kastilien i utbyte mot att ansluta Aragonien-Katalonien till detta kungadöme genom giftermål 1469. Denna union skulle utgöra Spaniens grund, och tillät Katalonien självstyre men inte kontroll över utrikespolitiken eller handel med kolonierna.

På 1500- och 1600-talen förföll Katalonien ekonomiskt och sköttes alltmer från Madrid. Närvaron av den spanska armén, som katalaner inte fick ansluta sig till men måste betala för, orsakade ilska bland de fattiga. 1640 ledde skördarbetare ett uppror – tillsammans med Generalitetet – som slutade med att vicekungen, Kastiliens representant i Katalonien, dödades. Upproret underlättades

tillfälligt genom stödet från den franske kungen, tills Philip V i Kastilien nådde en överenskommelse med honom och Katalonien förlorade all meningsfull självständighet (liksom de områden som nu är en del av Frankrike).

Efter att Katalonien hade stött en alternativ tronpretendent mot kungahuset Bourbon utsattes huvudstadens medborgare för en militär belägring och blodiga repressalier, och 1714 hade sju sekels katalanskt självstyre tagit slut. Efter att ett förbud mot handel med resten av det spanska imperiet slutligen hävdes i slutet av seklet blomstrade Katalonien igen, och genomgick senare en fullskalig industrialisering. På 1800-talet var det den ekonomiskt mest utvecklade delen av Spanien – och blev den fjärde största bomullsproducenten i världen och utvecklade en stark finansiell sektor.

Under samma århundrade deltog katalaner i en lång rad av uppror och ledde försök att skapa en verkligt federal stat. Barcelona blev känt som ”Eldens ros” och Engels skrev att det var staden med ”mer kamp på barrikaderna än någon annan i världen”. Den moderna katalanska nationalistiska rörelsen växte fram som en kraft i slutet av 1800- och början av 1900-talet.

Den uppstod politiskt under olika ideologiska former – inklusive en republikansk vänster vars ordförande, Lluís Companys, 1934 utropade en katalansk republik. Till och med när Franco förbjöd *Catalanisme* och förbjöd det katalanska språket och identiteten – inklusive katalanska namn och bestraffade barn som talade katalanska i skolan – så fortsatte användningen av katalanska i hemmen (och i FC Barcelonas Camp Nou-stadion där det med tanke på arenans storlek visade sig alltför svårt att tysta det).

Efter att Katalonien 1979 hade återerövrat sina institutioner antogs en Självstyresstadga, och Generalitetet fick domsrätt över sjukvård, utbildning, socialförsäkringar och kulturpolitik. Men till skillnad från Baskien, där det ibland ägde rum större och våldsammare nationella konfrontationer, tilläts inte Generalitetet driva in och fördela sina egna skatter – en fråga som skulle uppmuntra senare försök att erövra ökat självstyre. Under Jordi Pujols prokatalanska regering upprättade regionen en populär ”oberoende” TV-kanal, slog fast katalanska som undervisningsspråk i skolorna och gjorde katalanska obligatoriskt i offentlig information – något kontroversiellt även i namn på affärer – och offentliga anställningar. 2000 upprättade den polisstyrkan Mossos, som delvis har visat sina vitsord som nationell polis genom sin förmåga att leva upp till och till och med överträffa sin spanska motsvarighet i att misshandla demonstranter, migranter och andra.

Katalonien har en lång historia: ibland stolt – sin ekonomiska, politiska och demokratiska tidiga utveckling – och ibland skamlig, som med avseende på de betydande förmögenheter det erhöll från slavarbete på Kuba. Den viktiga poängen är att uttrycken för dess nationalitet, självstyre och självständighet har varit mycket mer uttalade och ofta förekommande än vad som är allmänt känt utanför regionen, inklusive resten av iberiska halvön

Katalonien är ett misslyckande för Spanien

Men om vi tolkar nationellt medvetande som en känsla av territoriell ”gemenskap”, som uppstod i modern tid när folk började uppleva en ofta förekommande samverkan med staten, är det diskutabelt om Katalonien och ett katalanskt nationellt medvetande har en oavbruten tusenårig historia.

Det är osannolikt att bönderna på medeltiden hade särskilt mycket daglig kontakt med staten eller utvecklade en stark katalansk identitet. Efter förlusten av de katalanska institutionerna 1714 tog det dessutom ett och ett halvt sekel för den katalanska nationalismen att återuppstå. En trolig orsak till det var de ekonomiska fördelarna av att vara en del av det spanska imperiet – i synnerhet för de katalanska överklasserna. Det fanns prokatalanska folkliga rörelser på 1800-talet, men de utvecklade inte någon styrka som är jämförbar den när relativt förmögna sektorer gick samman med fattigare grupper (som under åren före 1714, decennierna innan inbördeskriget, på 1970-talet, och nu).

Det bästa sättet att förstå den katalanska frågan – liksom andra minoriteters ”nationalism” i den spanska staten – är i själva verket att koncentrera sig på det spanska nationella projektets begränsningar och misslyckanden. Spanien gick från att vara världens största stormaktsvälde efter att ha erövrat och plundrat Amerika, till att halka efter andra stater i Västeuropa och Nordamerika. Den spanska nationalismen uppstod i början av 1800-talet som svar på Napoleons invasion av halvön.

1812 antog den spanska kongressen – som sammanträdde i exil i Cádiz – en relativt avancerad konstitution som skulle införa allmän rösträtt för män, pressfrihet och en jordreform. Detta försök att skapa ett modernt liberalt Spanien omintetgjordes, delvis på grund av motståndet mot sådana åtgärder från ”juntor” som styrde Spaniens utomeuropeiska territorier. Senare gav revolutionära strider 1868-1873 upphov till en kortlivad federal republik som tillmötesgick minoriteternas strävanden. Men den störtades efter en militärrevolt och Bourbons styre återinfördes. Under de följande decennierna var staten monarkistisk, katolsk, oligarkisk och centralistisk. För den Madridbaserade marxisten Jaime Pastor tittade den ”mer bakåt mot ett reaktionärt förflutet, mot de katolska kungarna och ett sönderfallande stormaktsvälde än mot ett projekt ... som tittade framåt.”

Den katalanska borgarklassen gick mot revolutionen och stödde återupprättandet av huset Bourbon. Men under den följande perioden uppstod motsättningar om att skydda den lokala industrin mot utländsk konkurrens. Det prokatalanska ”Lliga de Catalunya” bildades för att skydda dessa intressen. Partiet fick ett visst stöd inom medelklasserna och på landsbygden och började snart kräva självstyre. Efter det spansk-amerikanska kriget 1898, då Spanien förlorade sina sista stora kolonier Kuba, Puerto Rico och Filippinerna, växte den katalanska regionalismen som kraft, och utlovade modernisering genom att bygga upp ett katalanskt statsskick som skulle vara en motvikt mot det bakåtsträvande Madrid.

Lligas nationalism var inte vänsterinriktad. Den katalanska industrin blev konkurrenskraftig med hjälp av hård exploatering, och arbetsgivarna finansierade våldsamma grupper för att mörda radikala fackföreningsmedlemmar. Förbundet hade en liknande inställning till klasskampen. Det gick ihop med de konservativa Carlisterna och bildade Solidaritat Catalana (SC), som vann valen i Katalonien 1907. Två år senare stödde det arméns förtryck av ett uppror bland Barcelonas arbetare mot uttagning till Spaniens nya kolonialkrig i Marocko. Ett hundratal lokalinvånare dödades i vad som blev känt som den ”Tragiska veckan”. Som svar på radikala arbetarstrider, inklusive den historiska generalstrejken ”La Canadiense” som erövrade åtta timmars arbetsdag, tog Primo de Rivera makten efter en militärkupp 1923. Han stöddes av SC och den spanska monarkin.

Den konservativa katalanismen fick med rätta betala ett högt pris för detta samarbete. I kommunalvalen 1931 ersattes det som största prokatalanska parti av det mer radikala Kataloniens republi-

kanska vänster (ERC). Ett år senare grundades Generalitetet och 1934 bildades den andra spanska republiken. Den sistnämnda hade många brister – bland dem sin hållning till katalanskt självstyre. Samma år upphävde konstitutionsdomstolen en reform av Generalitetet till förmån för arrendatorer, och när den yttersta högern vann de spanska valen utropade den katalanske presidenten Companys en stat inom den spanska federala republiken.

Armén intervenerade, självstyret krossades och undantagstillstånd infördes. (Det finns oroande likheter med de senaste händelserna.) Generalitetet återinfördes 1936 efter att Folkfronten kom till makten.

ERC:s progressiva politik hade sina begränsningar som vi också måste inse. Mest förödande bland dessa var att ledande medlemmar hade samma pseudovetenskapliga rasistiska syn på den katalanska identiteten som den konservativa katalanska nationalismen (något som var vanligt inom det tidiga 1900-talets nationella rörelser) och att de under spanska inbördeskriget hjälpte till att krossa den anarkistiska revolutionen i Katalonien.

Ändå stod den katalanska republikanismen i huvudsak till vänster. Dess separatism gjorde den till måltavla för den spanska högern, som vissa hävdar till och med hatade minoriteternas nationalism mer än kommunismen – en inställning som på ett okänt sätt sammanfattas i en paroll som användes av en högerparlamentariker på 1920-talet, ”mejor una España roja que una España rota” (”heller ett rött Spanien än ett splittrat Spanien”). Ett viktigt motiv bakom Francos militärrevolt var förvisso att sätta stopp för försöken till självstyre.

Efter att Franco vann inbördeskriget 1939 förbjöds åter katalanska institutioner och offentlig användning av språket. Många *catalanistes* flydde utomlands tillsammans med andra republikaner. Companys tillfångatogs av nazisterna, överlämnades till Franco, torterades och avrättades (ett öde som PP:s talesperson Pablo Casados chockerande nog antydde att den nuvarande katalanska presidenten kunde förvänta sig om han utropade en självständig republik). Officiellt återgick Spanien till att vara ”ett”. För att genomdriva det fick medlemmar ur den fascistiska Spanska falangen kontrollen över en stor del av statsapparaten och ekonomiministeriet. Vänstern och katalanismen krossades.

Men den prokatalanska andan försvann inte helt. En av de första större striderna under Franco var en massbojkott av spårvagnarna i Barcelona, mot en prishöjning som gjorde biljetterna dyrare i Barcelona än i Madrid. Protesten underblåstes av fattigdomen efter kriget, men också av en känsla av nationellt missnöje. Som tidigare i historien blev denna rörelse starkare genom att kombinera social och nationell kamp. Det katalanska språket överlevde genom att det talades i hemmen, även om de flesta katalansktalande mot slutet av diktaturen inte längre kunde skrivspråket. Den katalanska nationella rörelsen återuppstod på 1960-talet och spelade en viktig roll i rörelsen för demokrati på 1970-talet (inklusive i Kataloniens församling). Den allierade sig med de arbetarrörelser som till sist knäckte regimen, och under strejkerna ställde arbetarna krav på nationellt självstyre.

Att överleva en urvattning

Efter att en del av regimen hade insett att diktaturen kanske inte skulle överleva en massiv strejkvåg 1976 – och till och med skulle kunna drabbas av samma öde som militärregimen i grannlandet Portugal, som två år tidigare hade störtats av en revolution – började den förhandla med oppositionsledare om en övergång till demokrati. ”Förnyarna” – inklusive en kung som hade svurit att bevara fascismen – accepterade legalisering av oppositionspartier och fackföreningar och organiserade val som hölls 1977.

Men det fanns ett större motstånd mot att göra eftergifter mot de nationella minoriteterna. Det visade sig vara särskilt svårt med territoriella reformer. Det berodde delvis på att det probaskiska ETA fortsatte sin väpnade kamp som hade dödat Francs premiärminister Carrero Blanco och många av säkerhetsstyrkornas medlemmar. Men det är också sannolikt att högern betraktade den katalanska och baskiska nationalismen som ett särskilt hot. Således såg den till att den nya konstitutionen – som idag används mot folkomröstningen och rörelsen – försäkrade att ”den spanska nationens oupplösliga enhet” skulle garanteras av de väpnade styrkorna. Konstitutionen godkändes med snäv marginal av katalanerna i en folkomröstning 1978, till stor del på grund av en strävan att undvika en återgång till diktatur. Idag stöds samma text av mindre än en tredjedel av katalanerna.

Katalonien och Baskien återfick sitt självstyre först 1981, efter demokratiperiodens första gigantiska protester. Och avgörande är att den regionala modell som infördes delade in Spanien i sju ”autonoma områden” (AC), som vart och ett tillerkändes ett regionalt parlament och möjligheten att välja olika grad av makt. Vissa av dessa AC – till exempel Kantabrien eller Madrid – grundades inte på någon historia av territoriell identitet. Poängen var att urvattna och neutralisera de baskiska, katalanska och galiciska identiteterna.

Denna ytterst bristfälliga process underblåste katalanismen. Det politiska herraväldet i regionen övergick ganska snabbt från det kommunistiska PSUC till Jordi Pujols *Convergència*. Under sitt presidentskap mellan 1980 och 2003 ledde Pujol ett relativt framgångsrikt projekt ”att bygga en nation utan någon stat” (samtidigt som han gjorde sig själv och sin familj rik genom att ta procentuella avgifter på alla offentliga kontrakt som Generalitetet beviljade).

Hans projekt skulle inte ha lyckats utan två förutsättningar. För det första fanns det ett utbrett stöd inom allmänheten för att normalisera och utvidga den katalanska kulturen och språket, något som underlättades av den tidigare periodens korsbefruktnings mellan nationell och arbetarkamp. För det andra hade den katalanska nationalismen ett *medborgerligt* snarare än ett etniskt förhållningssätt. Det var viktigt, ty mellan 1950- och 1970-talen hade mer än 1½ miljon andalusier, murcier och galicier slagit sig ner i Katalonien, lockade av en ny våg av industrialisering, och det fanns få eller inga verktyg för att bekanta invandrarna och deras barn med det katalanska språket och kulturen.

Pujol skrev ymnigt om invandring och Katalonien, och fick sina kollegor bland de liberala konservativa nationalisterna att stöda uppfattningen att en katalan är någon ”som bor och arbetar i Katalonien och vill bli [katalan]” – ett relativt öppet synsätt som över decennierna gjorde det möjligt för katalanismen att införliva många personer med spansk bakgrund. Men Pujol själv var ändå chauvinist: han avfärdade ”andalusier” som ”anarkistiska” och ”fördärvade personer” och ville

att alla invandrare skulle införlivas i ett monokulturellt Katalonien. Denna inställning övergick till rasism när icke kristna började anlända i stort antal på 2000-talet. Pujols anammande av ”integration” kan därför tolkas som ett pragmatiskt försök att undvika att en antikatalansk politik skulle uppstå inom den nyare befolkningen, som det hade gjort i början av 1900-talet. Men det ökade samtidigt katalanismens positiva kraft.

På det hela taget går det att skönja ett allmänt mönster under hela Kataloniens moderna historia: istället för att det nationella medvetandet är konstant – och ständigt försöker skapa eller utveckla en nationell politik – är det en mer varierande reaktion på det spanska nationella projektets politiska och sociala begränsningar. Den moderna katalanismen har aldrig varit en arbetarrörelse med en socialistisk dynamik, men den har ofta varit en sorts klasskamp där de klasser som varit utestängda från den politiska makten – oftast medelklasserna – har utmanat de härskande eliterna. Perioden efter diktaturen utgör emellertid ett undantag, då de katalanska arbetsgivarna och deras politiska representanter inte har drabbats av någon speciell diskriminering från centralstaten men ändå har spelat en viktig roll inom katalanismen.

Dessutom har regimen efter 1978 kunna leva med betydande grader av självstyre – till och med ekonomisk i fallet Baskien – så länge det avvärjde krav på nationsbildning. Så länge nationalisterna verkade inom de regionala ramarna efter 1978 tolererades de. Ett tecken på det har varit att både PSOE och PP har slutit parlamentariska överenskommelser med Convergència och Baskiska nationalistpartiet för att bilda minoritetsregeringar.

Men när periferierna har försökt få lagligt erkännande av sitt nationella status, så utnyttjas den spanska konstitutionen för att sabotera och hindra dem. Det hände i fallet Baskien när president Ibarretxe (1999-2009) utlyste en folkomröstning om att bli ett ”område som är fritt anslutet till den spanska staten”. Zapateros regering ifrågasatte detta i Konstitutionsdomstolen. Precis som det katalanska självbestämmandet idag, mötte ”Ibarretxeplanen” motstånd från hela etablissemanget: domare, media och de två partier som har dominerat den spanska politiken under de senaste decennierna.

Brister under den politiska omvandlingen mot slutet av diktaturen är en faktor i detta, men historien antyder att problemet har djupare rötter än så: att minoriteternas hävdande av sina nationskänslor helt riktigt tolkas som ett ifrågasättande av den spanska nationalstatens framgång och därmed ses som oförenlig med den. En sådan analys skulle antyda att Podemos’ försök att kombinera en ”progressiv patriotism” med ett försvar av den ”flernationella” staten har begränsade chanser att lyckas – även i det osannolika scenariot att partiet inom kort skulle uppnå en maktställning där det skulle kunna tillämpa sina idéer. Ett mycket mer sannolikt resultat av den nuvarande krisen är att Katalonien avskiljer sig eller Madrid försöker upphäva det som återstår av dess självstyre.

En del katalanister kan bli förnärmade av att deras politiska projekt framställs som mer drivet av yttre än inre händelser. De kan till och med tolka att en behandling av *Catalanisme* som i huvudsak reaktiv undergräver strävan efter en katalansk stat. Men vi måste ställa oss frågan: varför har en önskan om katalansk och baskisk nationsbildning bara uppstått som massrörelser på den spanska delen av dessa historiska territorier? Det uppenbara svaret är att den franska staten har varit mycket mer framgångsrik i att få folk att ”känna sig” franska. På den spanska sidan har mekanismerna för

att knyta folket till en stat utvecklats sent och varit svaga.

Exempelvis skapades inte något nationellt utbildningssystem förrän i slutet av 1800-talet. Undersökningar på 2000-talet pekade på att identifieringen med den spanska staten fortfarande är relativt svag, och visade sig intressant nog vara svagare i den enspråkiga regionen Extremadura än i Katalonien. Det som gör katalanismen till en möjlig väg till en ny frigörelsepolitik är just att den innehåller ett element av politisk och social kritik, som ger dess kamp för att få uttryckas en frigörande potential. Det är därför maktapparaten med nödvändighet ser den som en förolämpning och svarar genom att visa sin antidemokratiska och våldsamma natur.

Men som CUP och andra inser, så finns det två delar i rörelsen för självbestämmande, och kampen måste också vara för att den progressiva sidan ska besegra den konservativa. Det kräver en klasspolitik och -strategi, och att man är ärlig om begränsningarna hos alla nationella projekt. Det betyder att hitta sätt att säkerställa att en brytning med Spanien blir i de arbetandes intresse. Den katalanska vänsterns förslag att inleda en konstituerande process för att skapa nya politiska och sociala ramar med hjälp av massdeltagande kan underlätta steg i den riktningen.

Att se katalanismen som en återspeglning av (och förvärring av) Spaniens misslyckande hjälper till att förklara den spanska statens stridsberedskap mot katalanskt självbestämmande. Det är lika centralt för att förstå den nuvarande krisen som att inse den begränsade brytningen med Spaniens högerförflutna eller att det steg regimen åt huvudet när den lyckades avveckla probaskiska partier och folkomröstningar. Det talar för att en reform av staten alltid har varit ett osannolikt resultat.

Vi kommer troligen att se fler konfrontationer under de kommande dagarna. Rajoys hot att upphäva Kataloniens självstyre om självständighet utropas, och de sannolika åtgärderna för att arresteras regeringsmedlemmar som skulle följa, kan provocera fram mobiliseringar som är större och mer stridbara än de vi har upplevt hittills. Om det händer kan vi gå in på utforskat område för det samtida Europa.

Katalanska aktivister i stridbara fackföreningar, CUP och radikala organisationer, liksom många i Podemos, los Comunes och rörelser för självbestämmande, kommer att fortsätta att driva den demokratiska kampen åt vänster. Men det kommer att bli avgörande för deras framgång att de får solidaritet internationellt – inklusive genom att sätta tryck på de regeringar som ger Rajoys fria händer.